

การต่อรองทางอุดมการณ์ของมิชชันนารีในโรงเรียนของ
มิชชันนารีในเชียงใหม่
Ideological Negotiation in Missionary American Presbyterian's
School in Chiang Mai

วิฑูรย์ ทวีพรกิจกุล¹

Wittawat Tweepornkijkul²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการต่อรองทางอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันในเชียงใหม่หลังจากการนำนโยบายจากส่วนกลางมาปรับใช้ โดยผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากการนำนโยบายจากส่วนกลางมาปรับใช้ มิชชันนารีจำเป็นต้องปรับตัวต่ออำนาจจากส่วนกลางและประนีประนอมต่อความเชื่อของท้องถิ่นมากขึ้นผ่านการจัดลำดับช่วงชั้นทางสำคัญของวัฒนธรรมในโรงเรียน โดยที่วัฒนธรรมของสยามจะเป็นสิ่งที่ถูกยกย่องให้ความสำคัญในรูปแบบของพิธีการ และความเป็นตะวันตกจะเป็นสิ่งที่มิชชันนารีพยายามจะปลูกฝังในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ความเป็นท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมซึ่งการจัดลำดับทางวัฒนธรรมเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างสยามมิชชันนารีอเมริกัน และเชียงใหม่ไปในเวลาเดียวกัน

คำสำคัญ: มิชชันนารี, โรงเรียน, เชียงใหม่

¹ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ 2 ถนนท่าพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 อีเมลติดต่อ: morgraw73@gmail.com

² Faculty of Political Science, Thammasat University, Tha Phrachan Campus, 2 Phrachan Rd. Phra Nakhon, Bangkok, Thailand, 10200 E-mail: morgraw73@gmail.com

Abstract

This paper aimed to study the ideological negotiation in Chiang Mai missionary's school after accept Siam's educational policy. The study found that missionary must negotiate with Siamese power and native culture through the hierarchy of culture in their school. Siamese element was regarded in term of formalities and the west was cultivated on student's daily lives as normal. However, the local was defined as improper and must be eliminated. Therefore, this hierarchy of culture can reflect the power relation between Siam, American missionary and Chiang Mai at the same time.

Keywords: Missionary, School, Chiang Mai

1. บทนำ

ชาติและชาตินิยมนั้นอาจจะกล่าวได้เป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของยุคสมัยใหม่ และเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยในการก่อรูปและสร้างโครงสร้างของยุคสมัยใหม่ให้เกิดขึ้น (Calhoun, 1997, P.7) ซึ่งชาติและชาตินิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชาติในฐานะที่ผลจากการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม และไม่ได้มีรากอันยาวนานสืบเนื่องมาแต่โบราณตามที่ชาตินิยมได้กล่าวถึง ตลอดจนเป็นการสร้างอัตลักษณ์แบบเดียวกับที่ถูกผลิตซ้ำผ่านหน่วยงานที่เป็นมาตรฐาน (Calhoun, 1997, p.39) อย่างเช่น โรงเรียน ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนของรัฐหรือเอกชนจึงก็เป็นหนึ่งในกลไกของรัฐ (state apparatuses) ในการผลิตซ้ำสำนึกของความเป็นชาติ และความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของคนในชาติให้เกิดขึ้น

กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (ideological state apparatuses) นั้นเป็นกลไกที่ทำหน้าที่โดยใช้อุดมการณ์เป็นด้านหลัก(function by ideology) เป็นภาคปฏิบัติการทางอุดมการณ์ เพื่อที่จะผลิตซ้ำหรือสืบทอดอุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง (Althusser, 1971, p. 146) และดำรงอยู่ในระดับที่เป็นวัตถุ (material existence) และสามารถแสดงให้เห็นถึงบางสิ่งที่เกี่ยวข้องได้ในเชิงประจักษ์ โดยที่อุดมการณ์หนึ่งๆนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงอยู่ในกลไกทางอุดมการณ์หนึ่งๆ เพื่อที่จะผลิตซ้ำหรือสืบทอดอุดมการณ์นั้น และการดำรงอยู่ใน

ลักษณะนี้ของอุดมการณ์ก็คือการดำรงอยู่ในสถานะเชิงวัตถุของอุดมการณ์ (Althusser, 1971, p. 166)

ดังนั้นสิ่งสำคัญอันดับต้นๆในการพิจารณาเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา หรือโรงเรียน ในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ ก็คือการคิดออกจากความเคยชินที่มีต่อโรงเรียนและสถาบันการศึกษาเหล่านี้ว่ามีความเป็นกลางทางความรู้ และอยู่นอกเหนือไปจากบริบททางการเมือง แต่การศึกษาโรงเรียนในลักษณะนี้จะต้องเข้าใจในเบื้องต้นว่า ระบบการศึกษานั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการรักษาการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของการครอบงำ และเอาเปรียบในสังคม (Apple, 1995, P.9) ซึ่งความเข้าใจในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าความรู้ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นั้นไม่ได้เป็นกลาง (neutral) ปราศจากอคติ แต่ความรู้เหล่านี้ถูกสอนและถูกทำให้เหมาะสมที่จะช่วยในการสร้างความถูกต้องชอบธรรมและเป็นฐานในเชิงโครงสร้างให้กับความไม่เสมอภาค โดยเฉพาะหลักสูตรของโรงเรียนที่มีบทบาทในการสร้างอำนาจทางอุดมการณ์ (Apple, 1995, P.17) โดยโรงเรียนนั้นได้เป็นกลไกสำหรับการคัดสรร การรักษา และการส่งต่อความคิดความสามารถ บรรทัดฐานทางอุดมการณ์ และคุณค่า และมักจะเป็นความรู้ของคนบางกลุ่มทางสังคมเท่านั้นที่ถูกทำให้เป็นความรู้ที่สำคัญ และโรงเรียนในฐานะสถาบันทางการศึกษาเป็นจุดรวมของความสัมพันธ์ระหว่างหลักการของการควบคุมทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างและรูปแบบทางสังคม กับความรู้ในหลักสูตรการศึกษา (Apple, 1976, p. 209)

การจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ในเชิงใหม่ของรัฐบาลนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการผลิตคนเข้ารับราชการแล้วก็คือการพยายามที่จะสร้างสำนึกของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสยาม และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ (วิทย์ วิศทเวทย์ ,2544, น. 21-22) ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นอีกกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างความเป็นเอกภาพให้รัฐสมัยใหม่ของสยามที่กำลังจะก่อตัวขึ้นในเวลานั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาในมณฑลพายัพ ตอนหนึ่งว่า “...ความปรารถนาใช้จะให้ความรู้ส่วนอีกพระวิธีอย่างเดียว หวังจะสั่งสอนให้รู้จักทางราชการ แลให้รู้ความดีของการที่กลมเกลียวกันกับไทย” (พจข. ร. 5 ศ.2/10 วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124) ตลอดจนบางส่วนจากคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธที่ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งว่า “ถ้าประสงค์จะให้พวกลาวเชื้อ จะฝึกตัดในทางอื่นไม่ดีเท่ากวาดเด็กเข้าโรงเรียน จะได้ดัด

สันดานความคิดเสียตั้งแต่ยังเยาว์...” (พจน.ร.5 58/44 สำเนาที่ 14/70 วันที่ 4 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124)

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของโรงเรียนในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐได้อย่างชัดเจน แต่กระนั้นในเชียงใหม่ก่อนการจัดการศึกษาของภาครัฐจะมาถึง ภารกิจเหล่านี้ได้ถูกริเริ่มขึ้นมาแล้วกว่า 20 ปีตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2422 โดยคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่ได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในเชียงใหม่โดยที่มิชชันนารีมีวัตถุประสงค์หลักในการช่วยชักนำผู้คนให้เข้ามาเรียนรู้ และรับเชื่อในศาสนาคริสต์ เปรียบดังประตูบานแรกของการเผยแพร่ศาสนาและการก่อตั้งศาสนาจักรในเชียงใหม่ และนอกจากการเล่าเรียน และศึกษาพระคัมภีร์ทางคริสต์ศาสนาแล้ว โรงเรียนของมิชชันนารียังเป็นส่วนสำคัญในการบ่มเพาะขัดเกลา เด็กๆ ให้มีอุปนิสัย วิถีชีวิตแบบชาวตะวันตกด้วย ดังนั้นการที่คริสต์จักรจะมีความเข้มแข็งได้นั้นจะต้องมีพื้นฐานมาจากระบบการศึกษาที่มั่นคง (วิบูลย์ ทานุชิต, 2528, น. 80)

จะเห็นได้ว่าโรงเรียนของมิชชันนารีนั้น มีจุดประสงค์หลักในการจัดการศึกษาที่แตกต่างจากรัฐบาล ซึ่งหมายถึงการมีอุดมการณ์ในการปลูกฝังตัวตน (subject) ที่แตกต่างกันให้กับนักเรียน ถึงแม้ในภายหลังโรงเรียนของมิชชันนารีจะมีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการศึกษาตามแบบของรัฐ แต่กระนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าอุดมการณ์ทางศาสนาจะหายไป ซึ่งสำหรับอัลธุสเซอร์กลไกทางอุดมการณ์เป็นสิ่งที่มีความหลากหลายและไม่ได้เป็นเอกภาพหนึ่งเดียว ดังนั้นมันจึงเปรียบเสมือนเป็นสนามทดลองของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างชนชั้นอีกด้วยและเป็นอาณาบริเวณที่มีการต่อสู้ที่ยืดเยื้อที่สุด (Althusser, 1971, p. 147) ซึ่งในการนิยามเกี่ยวกับชาติและชาตินิยมเองนั้น ในบางการนิยามก็ไม่ได้หมายความว่าทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมจะเป็นสิ่งใหม่ เนื่องจากที่มาของเนื้อหาทางวัฒนธรรม ความผูกพันทางอารมณ์สำหรับการสร้างอัตลักษณ์ของชาตินิยมนั้นล้วนแต่มีความต่อเนื่องที่สวมอยู่บนความยั่งยืนของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Calhoun, 1997, P.29) รวมถึงการพิจารณาชาติในแนวทางแบบหลังอาณานิคมนั้น การตอบสนองเกี่ยวกับชาตินั้นเป็นการสร้างอาณาจักรของพื้นที่ส่วนตัวขึ้นมาใหม่ซึ่งถูกสร้างโดยความแตกต่างทางวัฒนธรรม และอาณาบริเวณของชาติจะถูกนิยามเป็นสิ่งที่แตกต่างจากความเป็นตะวันตก ซึ่งอัตวิสัยแบบใหม่ถูกประกอบสร้างขึ้นอยู่ในความรู้สึกพื้นฐานที่ต้องการที่จะต่อต้านอำนาจครอบงำของสถาบันสมัยใหม่ (Chatterjee, 1993, p. 75)

การที่กลไกทางอุดมการณ์นั้น ไม่สามารถที่จะถูกบงการหรือกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาใช้ได้อย่างง่ายๆ เนื่องด้วยเวลาที่กลไกในลักษณะนี้เป็นกลไกที่มีความหลากหลาย ทำให้

การต่อรองของกลุ่มที่ถูกครอบงำเองสามารถที่จะแสดงออกมาโดยการสร้างพื้นที่ของตนเองขึ้นในอาณาบริเวณของกลไกทางอุดมการณ์อันจะนำไปสู่สภาพของความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาได้ง่าย และการครอบงำจึงไม่สามารถที่จะเป็นไปโดยสมบูรณ์ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่ที่การพยายามที่จะศึกษาถึงความขัดแย้ง การปะทะ การต่อรอง และการผสมผสานกันของอุดมการณ์ชุดต่างๆ ที่ทำงานอยู่ในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่ ตลอดจนการต่อรองและปรับตัวของเด็กนักเรียนที่เป็นตัวแทนของความเป็นท้องถิ่นที่อยู่ในกลไกทางอุดมการณ์เหล่านี้ ว่ามีลักษณะอย่างไรซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจถูกนำเสนอได้เพียงลำพัง โดยตัดขาดจากการปะทะสังสรรค์กับสิ่งอื่นๆ

2. โรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่กับการผลิตซ้ำสำนึกความเป็นชาติของสยาม

ในการจัดการศึกษาของมิชชันนารีและสยามนั้นมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันในช่วงแรก โดยในขณะที่การจัดการศึกษาจากส่วนกลางเกิดขึ้นเพื่อมุ่งผลิตแรงงานให้แก่ระบบใหม่ของรัฐ และปลูกฝังสำนึกของชาติ มิชชันนารีนั้นมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อให้โรงเรียนของตนนั้นเป็นที่ยอมรับของคนท้องถิ่นเพื่อเป้าหมายในการเผยแพรศาสนาเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้ในเวลาต่อมาโรงเรียนของมิชชันนารีเริ่มที่จะปรับตัวเข้ากับนโยบายทางการศึกษาของสยามมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมิชชันนารีนี้เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของมิชชันนารีเอง (Sindhuprama, 1988, p. 108) ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันในการผลิตกำลังแรงงานให้รัฐบาลกลางของสยามในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมิชชันนารีในเชียงใหม่ในช่วงแรกได้นำหลักสูตรจากส่วนกลางมาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งการจัดหลักสูตรจากส่วนกลางนั้นย่อมเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อจุดประสงค์หรือเป้าหมายบางประการของรัฐ เช่น การบรรจุความรู้เรื่องชาติไทยเอาไว้ในหลักสูตรภูมิศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2530, น. 105) และนอกจากนั้นตำราที่ใช้ก็ต้องเป็นตำราที่มีการสั่งซื้อจากกระทรวงด้วยเช่นกันซึ่งเท่ากับว่าภาษาไทยกลางจะกลายมาเป็นภาษาหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนไปโดยปริยาย และหลังจากนำเอาหลักสูตรของกระทรวงมาใช้ในโรงเรียนแล้วนั้น การสอบก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องกระทำภายใต้การดูแลจากกระทรวง เพราะการสอบนั้นเป็นเทคนิควิทยาการทางอำนาจอย่างหนึ่งในการสถาปนาความรู้ที่ถูกต้องขึ้น (Apple, 1979, PP. 63-64) ซึ่งการสอบไล่ใน

แต่ครั้งนั้นการจัดสอบในระดับชั้นสูงอันได้แก่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6,7,8 กระทรวงจะให้ความสำคัญและดูแลอย่างใกล้ชิดมากกว่าชั้นอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่การสอบในชั้นเหล่านี้จะต้องรอฟังคำสั่งจากกระทรวงธรรมการมณฑลในการจัดสอบแต่ละครั้ง (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2470) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอบไล่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ซึ่งเป็นระดับการศึกษาชั้นสูงสุดในเวลานั้น เด็กนักเรียนจากโรงเรียนชายของมิชชันนารีจะต้องเดินทางจากเชียงใหม่ไปสอบไล่ที่กรุงเทพฯ เป็นประจำทุกปี (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2466) หรือในบางปีแม้จะมีการจัดสอบไล่ชั้น ม.8 ในเชียงใหม่ เด็กนักเรียนของโรงเรียนมิชชันนารีก็จะต้องไปสอบที่โรงเรียนยุพราชซึ่งเป็นโรงเรียนประจำมณฑล (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-79 วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472) และไม่สามารถที่จะจัดสอบในโรงเรียนของมิชชันนารีเองได้

การนำหลักสูตรจากส่วนกลางมาใช้ส่งผลให้มิชชันนารีต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ที่กระทรวงกำหนด ซึ่งมิชชันนารีก็ได้ปฏิบัติตามและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากบันทึกรายงานกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของสมเด็จพระนอญยาเธอเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ความว่า

“...เขานูโลมสอนตามหลักสูตรของกรมการศึกษาทุกประการตลอดจนการสั่งสอนวิชาลูกเสือ มิได้ย่อหย่อนเลย เดิมของเขาเองสอนแต่เรื่องศาสนาเท่านั้น...ฝ่ายโรงเรียนเราสอนแต่หนังสือเท่านั้นนักเรียนออกจากโรงเรียนจะทำอะไรอื่นไม่ได้นอกจากเป็นเสมียนช่างผิดกันเสียจริงๆ ความพยายามของพวกมิชชันนารีอเมริกันเหล่านี้เป็นที่น่าพิศวงมาก ไม่ใช่ชาติใช้บ้านเมืองอะไรของเขาเลย เขาได้ผลชั่วแต่การโน้มนำไปถือลัทธิความเชื่ออย่างเขาเท่านั้น เขาก็อุส่าห์สั่งสอนเด็กชาติเราให้มีความรู้ตั้งตนทำมาหากินได้ ซ้ำอบรมปลูกฝังให้จงรักภักดีต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ให้รักชาติบ้านเกิดเมืองบิดร”
(ปริญสร้อยแยลส์วิทยาลัย, 2006, น. 69)

นอกจากหลักสูตรการเรียนการสอนแล้วในเรื่องการงานอื่นๆ ของโรงเรียนก็จะต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบของกระทรวงด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2461 เมื่อพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ มีผลทำให้โรงเรียนของเอกชนทั้งหมดจะต้องอยู่ภายใต้การระเบียบและการดูแลของทางราชการซึ่งรวมถึงโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ด้วย โดยการทำงานของโรงเรียนทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการบริหาร

และการจัดการทั่วไปในเรื่องต่างๆของโรงเรียนก็จะต้องมีการรายงานต่อส่วนกลางอย่างสม่ำเสมอด้วยเช่นกัน โดยทางกระทรวงได้มีข้อบังคับให้โรงเรียนเอกชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงจะต้องใช้สมุดหมายเหตุรายวันตามแบบของกระทรวงศึกษาธิการในการบันทึกการทำงานต่างๆของโรงเรียนซึ่งครูใหญ่จะเป็นผู้ที่เขียนบันทึก และเป็นผู้รับผิดชอบต่อสมุดหมายเหตุรายวัน แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างเห็นได้ชัดของส่วนกลางในการที่จะตรวจสอบและควบคุมโรงเรียน โดยในทางปฏิบัติจะมีเจ้าหน้าที่ของส่วนกลางเข้ามาตรวจตรารายงานต่างๆ ในสมุดหมายเหตุรายวัน และสามารถสั่งเสียหรือนำครูใหญ่ในการทำงานต่างๆของโรงเรียนด้วย ดังนั้นการเข้ามาควบคุมและดูแลโรงเรียนเอกชน หรือ “โรงเรียนราษฎร์” ของทางราชการผ่านการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและโรงเรียนของมิชชันนารีไปในตัว จากเดิมที่ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและรัฐนั้นเป็นไปอย่างหลวมๆ ในลักษณะของความสมัครใจโดยเป็นความสัมพันธ์ของรัฐที่มีตัวแทนเป็นเพียงหลักสูตรการเรียนการสอนและตำราจากกระทรวง ซึ่งมิชชันนารีได้นำมาปรับใช้ในโรงเรียน มาสู่ความสัมพันธ์ที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนและเป็นทางการขึ้น (วัชร สันธูประมา ใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, บรรณาธิการ. 2533, น. 30) ในลักษณะของการบังคับที่ตัวแทนของรัฐไม่ได้เป็นเพียงหลักสูตรและตำราอีกต่อไปแต่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจในการตรวจสอบและสั่งการโรงเรียนได้

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความรู้และกิจกรรมในสถาบันการศึกษาต่างๆนั้นไม่ได้เป็นกลาง (neutral) ปราศจากอคติ แต่ความรู้เหล่านี้ถูกทำให้เหมาะสมที่จะช่วยในการสร้างความถูกต้องชอบธรรมและเป็นฐานในเชิงโครงสร้างให้กับความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคระหว่างสยามและเชียงใหม่ โดยการคัดสรร การรักษา และการส่งต่อความคิด บรรทัดฐานทางอุดมการณ์ คุณค่า ของบางกลุ่มทางสังคมเท่านั้น ซึ่งการครอบงำเกิดจากการสถาปนา ความรู้ที่เป็นทางการขึ้น กล่าวคือ โรงเรียนไม่ได้ทำเพียงเฉพาะควบคุมประชาชน แต่โรงเรียนยังช่วยในการควบคุมความหมาย โดยการรักษาและจำแนก/แจกจ่าย สิ่งที่เป็นความรู้ที่แท้จริง โดยการมอบความชอบธรรมทางวัฒนธรรมให้กับความรู้ของกลุ่มที่เฉพาะเจาะจง

การควบคุมและดูแลโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ในลักษณะที่เป็นทางการของรัฐตลอดจนการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรจากกระทรวงและการควบคุมการสอบโดยส่วนกลาง สิ่งเหล่านี้ก็คือภาคปฏิบัติทางอุดมการณ์ในรูปแบบหนึ่งที่ทำงานอย่างเปิดเผยอยู่ในโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ผ่านการควบคุมความรู้ แต่โรงเรียนนั้นไม่ได้มีแต่เฉพาะการทำงานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่เป็นทางการเท่านั้น การอบรม ขัดเกลาในส่วนของกฎเกณฑ์

ระเบียบวินัย และกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนของมิชชันนารีก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อภาคปฏิบัติการทางอุดมการณ์เช่นเดียวกัน

3. การเผยแผ่คริสต์ศาสนาภายใต้อาณาบริเวณที่ไม่เป็นทางการของการเรียนการสอนในโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่

ถึงแม้ว่าในอาณาบริเวณของหลักสูตรการเรียนการสอนจะถูกยึดกุมโดยรัฐ แต่องค์ประกอบของคริสต์ศาสนายังคงถูกรักษาเอาไว้ผ่านกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนกิจวัตรประจำวันที่ยุบายปลูกฝังสำนึกทางศาสนา และความเป็นตะวันตกให้แก่เด็กนักเรียน ซึ่งการต่อรองทางอุดมการณ์ของคริสต์ศาสนา และความเป็นท้องถิ่นพื้นเมืองของเชียงใหม่ได้เกิดขึ้นในอาณาบริเวณนี้ ในส่วนของกิจวัตรประจำวัน กิจกรรม หรือกฎระเบียบต่างๆ

3.1 องค์ประกอบทางคริสต์ศาสนา

ในบริบทของโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ที่จุดประสงค์แรกเริ่มของการก่อตั้งโรงเรียนเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางศาสนานั้น กฎระเบียบ พิธีกรรมและกิจวัตรประจำวันต่างๆ ของโรงเรียนที่คอยควบคุมและกำกับนักเรียนในโรงเรียนก็คือส่วนหนึ่งในภาคปฏิบัติการทางอุดมการณ์ของศาสนาคริสต์นอกเหนือจากการเรียนการสอนตามปกติที่ถูกยึดกุมพื้นที่โดยอุดมการณ์ของรัฐ ดังนั้นถึงแม้ว่าการเรียนการสอนความรู้ภายในโรงเรียนนั้นจะต้องกระทำตามหลักสูตรที่กำหนดโดยกระทรวง แต่ด้วยพื้นฐานของโรงเรียนของมิชชันนารีที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการศาสนา การเผยแผ่ศาสนาก็ยังคงเป็นสิ่งที่โรงเรียนพยายามที่จะทำภายใต้ข้อจำกัดที่ตนเองมี

3.1.1 การประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางคริสต์ศาสนาในโรงเรียน

ความคิดและสำนึกทางคริสต์ศาสนายังเป็นสิ่งที่แทรกอยู่ในทุกๆ ช่วงเวลาของโรงเรียน ตั้งแต่เช้าจนค่ำ ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาและกิจวัตรประจำวันต่างๆ ที่เด็กนักเรียนทุกคนต้องทำในโรงเรียนแห่งนี้ โดยเริ่มตั้งแต่ในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน นักเรียนทุกคนจะต้องเข้าทำพิธีนมัสการในช่วงเช้าก่อนที่จะเข้าห้องเรียนไปในแต่ละชั้น เรียกว่าการประชุมมนัสการเช้าหรือประชุมสวดตอนเช้า (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2470) ซึ่งนอกจากการสวดมนัสการและการเทศน์ในตอนเช้าก่อนเข้าเรียนทุกวันแล้ว ในช่วงเวลาอื่นๆ ระหว่างวันในโรงเรียนก็ยังคงมีการสอดแทรกกิจกรรมทางคริสต์ศาสนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสวดอ้อนวอนก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง โดยในส่วนของสวดก่อนรับประทานอาหารนั้นจะมี

นักเรียนที่ครูได้เลือกเป็นผู้นำในการสวดอ้อนวอน และนอกจากนั้นก็ยังมีการประชุมสวดในเวลาบ่ายที่โรงเรียน ตลอดจนการสวดในเวลาเย็นด้วยเช่นกัน (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2469)

นอกจากพิธีกรรมระหว่างวันในวันปกติที่มีการเรียนการสอนแล้ว ช่วงเวลาบ่ายของวันอาทิตย์ก็เป็นอีกช่วงเวลาที่สำคัญสำหรับการประกอบพิธีทางศาสนาในการสวดนมัสการที่โบสถ์คริสต์จักรเชียงใหม่ ที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานนวรัฐในปัจจุบัน และสำหรับเด็กนักเรียนนั้น ตั้งแต่ชั้น ป.2 จนถึงชั้นมัธยมบริบูรณ์จะต้องมาประชุมฟังพระธรรมเทศนาในวันนี้ทุกคน นอกจากจะได้รับจดหมายแสดงความขัดข้องจากผู้ปกครองก่อน จึงจะได้รับอนุญาต มิเช่นนั้นจะไม่ได้รับอนุญาตให้ขาดเป็นอันขาด (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2473) โดยครูประจำชั้นจะต้องทำการเช็คชื่อและส่งรายชื่อเด็กนักเรียนที่ได้ขาดการนมัสการตอนบ่ายวันอาทิตย์ให้กับท่านอาจารย์ใหญ่ทุกๆ วันจันทร์ (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2474) และนอกเหนือไปจากพิธีกรรมเหล่านี้ที่สอดแทรกอยู่ในช่วงเวลาต่างๆ ตลอดวันในโรงเรียนของมิชชันนารี และกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เช่น การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ การสวดนมัสการและการเทศน์ยังเป็นพิธีทางศาสนาที่เกิดขึ้นเนื่องในโอกาสพิเศษอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสวดนมัสการและเทศน์ในการประชุมส่งนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ที่จบการศึกษาของโรงเรียน (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-79 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467) รวมถึงนักเรียนที่ต้องการจะลาออกจากโรงเรียนด้วย (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472)

กิจกรรมทางศาสนาที่ปรากฏอยู่ในช่วงเวลาต่างๆ ในแต่ละวันของโรงเรียน ตลอดจนพิธีการทางศาสนาเนื่องในโอกาสพิเศษต่างๆ ล้วนเป็นความพยายามของโรงเรียนในการที่จะเผยแผ่คริสต์ศาสนาตามเท่าที่จะสามารถกระทำได้ โดยเป้าหมายสูงสุดของสิ่งเหล่านี้ก็คือการที่เด็กนักเรียนของโรงเรียนจะยอมเปลี่ยนศาสนาและเข้ารับศีลเป็นคริสต์เตียน ซึ่งจุดมุ่งหมายของการเปลี่ยนศาสนานั้นจะเห็นได้จากการจัดพิธีการรับศีลใหญ่ หรือการถือมหาสนิทที่จัดขึ้นในโรงเรียนซึ่งจะเป็นพิธีที่นักเรียนที่รับเชื่อในศาสนาคริสต์จะเข้ารับศีลซึ่งจะเห็นได้จากบันทึกการประชุมครูบางตอน ว่า

“เนื่องจากจะมีการถือศีลมหาสนิทในวันที่ 16 สิงหาคมนี้ฉันให้พวกครู
ชั้นสูงๆ พยายามพูดตักเตือนนักเรียน และชักจูงเขาตามแต่จะเห็นควร
แต่ไม่ใช่เป็นการบังคับกดขี่ เมื่อบางทีเขาจะมีน้ำใจจะเป็นคริสต์เดียน”

(หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 25 กรกฎาคม
พ.ศ. 2474)

ซึ่งการเข้ารับศีลนั้นนักเรียนที่จะเข้ารับศีลนั้นจะต้องรู้ข้อความเชื่อในพระคัมภีร์สำหรับ
เข้ารับศีลใหญ่ ซึ่งครูที่โรงเรียนจะเป็นผู้สอนให้นักเรียน และจากข้อความในข้างต้นจะเห็นได้ว่า
การชักจูงให้เด็กนักเรียนเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์เดียนก็ยังคงเป็นจุดประสงค์ของโรงเรียนอยู่
โดยไม่ได้มีการบังคับแต่อย่างใด แต่ก็ใช่ว่านักเรียนทุกคนจะยอมเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์เดียน
มีนักเรียนอีกเป็นจำนวนมากและเป็นนักเรียนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้เปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์เดียน
จนกระทั่งจบการศึกษาจากโรงเรียนของมิชชันนารีไป แต่กระนั้นจุดประสงค์ของการเผยแพร่
ศาสนาก็ไม่ได้มีแต่เพียงการให้เด็กนักเรียนต้องเปลี่ยนศาสนาเพียงเท่านั้น การให้เด็กเหล่านี้ได้
คลุกคลีกับพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์สการหรือการฟังเทศน์
จะทำให้เด็กนักเรียนเหล่านี้คุ้นชินกับคริสต์ศาสนา “ทั้งนี้ เพื่อเมื่อเวลาเขาออกจากโรงเรียนไป
แล้ว เขาจะมีความคิดเรื่องนี้ติดตัวไปด้วย” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่
11 มิถุนายน พ.ศ. 2469)

3.2 การปะทะกันทางอุดมการณ์ระหว่างคริสต์ศาสนาและความเป็นท้องถิ่นภายใน โรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่

ดังที่จะเห็นได้ว่าในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนตลอดทั้งวันนอกเหนือจากการเรียน
การสอนในห้องเรียนแล้วนั้น อุดมการณ์ทางคริสต์ศาสนาได้มีภาคปฏิบัติทางอุดมการณ์ใน
อาณาบริเวณนี้อย่างเข้มข้น ซึ่งเป้าหมายสำคัญของภาคปฏิบัติทางอุดมการณ์เหล่านี้ก็คือ
เด็กนักเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารี แต่ทั้งนี้ในด้านของอุดมการณ์ทางศาสนาที่มีเป้าหมายใน
การเผยแพร่ศาสนาและพระธรรมคำสอนของคริสต์ศาสนานั้น ในบางครั้งมิชชันนารีเองก็ต้องพบ
กับการปะทะ และต่อรองกับความเป็นท้องถิ่นของเชียงใหม่ที่มีเด็กนักเรียนที่ไม่ได้เป็นคริสต์
เดียนเป็นตัวแทนของความเป็นท้องถิ่นนี้

ความเป็นท้องถิ่นในที่นี้ก็คือความเป็นท้องถิ่นในมิติทางด้านศาสนา ซึ่งพุทธศาสนานั้น
เป็นศาสนาที่ฝังรากอยู่ในดินแดนแถบนี้มาเป็นเวลาช้านาน และในภายหลังเด็กในโรงเรียนของ
มิชชันนารีนั้นมีทั้งเด็กที่เป็นคริสต์เดียนและเด็กที่ไม่ได้เป็นคริสต์เดียน ทำให้อุดมการณ์ทางคริสต์

ศาสนาที่มีชั้นนารีพยายามจะถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนได้ปะทะเข้ากับความคิดดั้งเดิมของท้องถิ่นผ่านเด็กนักเรียนที่ไม่ได้เป็นคริสต์เตียน และมีชั้นนารีที่มีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวและปรับท่าทีของตนเองในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาจากการต่อรองจากพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของท้องถิ่นเชียงใหม่

การปรับท่าทีในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในอาณาบริเวณของหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการของโรงเรียนนั้นสามารถเห็นได้จากบางส่วนของบันทึกการประชุมครูของโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลส์ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2469 ตอนหนึ่งว่า

“ในการสั่งสอนหรือการเทศน์เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ขอให้พวกครูได้ระวัง
ไม่ควรจะพูดดี และปรักปรัศาสนาพระพุทธรูปเกินไป ตามที่ได้สังเกต
ก็เห็นว่าเด็กที่ไม่ใช่คฤสเตียน เมื่อได้ยินผู้พูดปรักปรัพุทธศาสนา
เช่นนั้น ดูไม่ค่อยจะมีความพอใจ ซึ่งเกรงว่าจะเป็เหตุให้เขาไม่เคารพ
ต่อคฤสศาสนา” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่
6 พฤศจิกายน 1926 พ.ศ. 2469)

ลักษณะของการเทศน์เช่นนี้เป็นการเทศน์ที่เน้นการเปรียบเทียบกันระหว่างคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนา โดยผู้เทศน์ที่เป็นคริสต์เตียนนั้นก็มักที่จะแสดงให้เห็นว่าศาสนาคริสต์นั้นเป็นความจริงที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว และเหนือกว่าหรือดีกว่าศาสนาพุทธ ดังที่จะเห็นได้ ดังนี้

“พระพุทธเจ้าสอนว่าชีวิตในสวรรค์พิภพชั้นต่ำๆ ได้คือเวียนตายเวียนเกิด”

(พระพุทธเจ้าสอนว่าชีวิตในสวรรค์พิภพชั้นต่ำๆ ได้คือเวียนตายเวียนเกิด)

“พระเยซูสอนว่าชีวิตในสวรรค์จักพิภพชั้นต่ำๆ บได้เป็ชีวิตอันนิรันดร์”

(พระเยซูสอนว่าชีวิตในสวรรค์จะพิภพชั้นต่ำๆ ไม่ได้เป็ชีวิตอันนิรันดร์)

(สิริกิตติสัปป (ฉบับปริวรรต), มีนาคม 1917, น. 58)

รูปแบบของการเทศน์ในเชิงเปรียบเทียบเช่นนี้ ไม่อาจที่จะพิจารณาแค่ในเชิงของการเปรียบเทียบสิ่ง 2 สิ่งที่มีระดับเท่ากันเป็นแนวระนาบเดียวได้ แต่ได้วางอยู่บนการจัดเรียงจัดวางส่วนต่างๆ เพื่อสื่อความหมายให้เห็นว่าศาสนาพุทธพุดอย่าง และศาสนาคริสต์พุดอีกอย่าง โดยมีลักษณะของการนำคำสอนของพระพุทธเจ้านำเสนอขึ้นมาก่อนและจากนั้นจึงหักล้างด้วยคำสอนของศาสนาคริสต์ที่ตามมาทีหลังในรูปแบบของ ข้อเสนอ (thesis) และข้อหักล้าง (anti-thesis) และในบางครั้งก็ได้มีลักษณะของการกล่าวติเตียนและปรักปรัศาสนาพุทธรวมอยู่ด้วย

ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ปะทะเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นที่วางอยู่บนพื้นฐานของพุทธศาสนาและได้สร้างความไม่พอใจให้กับเด็กที่ไม่ได้เป็นคริสต์เตียนในโรงเรียนของมิชชันนารี จนทำให้ในภายหลังการเทศน์เกี่ยวกับศาสนานั้นจะต้องกระทำโดยระมัดระวังมากขึ้นเพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น โดยจะเห็นได้จากบางตอนของบันทึกการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ ความว่า

“หม่อมอาจารย์แฮร์ริสได้ชักชวนครูทั้งหลายให้ระวังในการเทศน์ เพราะมีบางคนเวลาเทศน์เรื่องเกี่ยวกับศาสนามักจะพูดปรักปรำในศาสนาที่ตนไม่เชื่อ การที่พูดกล่าวเช่นนั้นดูไม่เป็นการเหมาะสม ดูเป็นการแสดงหูกแก่เด็กนักเรียนที่ไม่ใช่คริสต์เตียน” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2469)

“ในการเทศน์ในเวลาบ่ายวันอาทิตย์ หรือเมื่อใด และในที่ใดก็ได้ ให้ครูผู้เทศน์ระวังในการเปรียบเทียบพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาและกล่าวติเตียนฝ่ายพุทธศาสนาแต่ฝ่ายเดียว เพราะจะเป็นเหตุให้เด็กที่ไม่ใช่คริสต์เตียน เสียใจ และจะเกิดความเกลียดชัง” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2470)

นอกจากการเทศน์ในประเด็นทางศาสนาที่จะต้องลดระดับความเข้มข้นลงและต้องระมัดระวังมากขึ้น การปิดเรียนในวันสำคัญทางศาสนาก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการยอมประนีประนอมต่อความเป็นพื้นเมือง ไม่ว่าจะเป็นการปิดเรียนในวันเข้าพรรษาและออกพรรษา ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาของศาสนาประจำท้องถิ่นเชียงใหม่ ตลอดจนการปิดเรียนในวันลอยกระทง ซึ่งการยอมปิดเรียนในวันเหล่านี้ยังจะทำให้โรงเรียนของมิชชันนารียังคงรักษาสายสัมพันธ์กับท้องถิ่นเอาไว้ได้ โดยกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาพื้นเมืองเหล่านี้ในอีกมุมหนึ่งมันคือช่วงเวลาในการพบปะ ชุมชุม สังสรรค์ ของคนในชุมชน เป็นชีวิตทางสังคมของคนในท้องถิ่น ดังนั้นการไม่ปิดเรียนและให้นักเรียนมาเรียนในวันเหล่านี้จึงไม่เป็นผลดีต่อทั้งนักเรียนและโรงเรียนเอง เพราะเป็นการตัดขาดนักเรียนของตนจากชุมชนของเขา และยอมส่งผลต่อการรับรู้ และการสนับสนุนที่มีต่อโรงเรียน

นักเรียนของโรงเรียนมิชชันนารีนั้นในช่วงหลังนั้น มักจะมาจากครอบครัวของพ่อค้า ตลอดจนข้าราชการและคนต่างชาติที่อยู่ในเชียงใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แตกต่างจากนักเรียนในช่วงแรกที่มีมักจะเป็นเด็กพื้นเมืองจากชนบทที่ห่างไกลออกไป ดังนั้นสายสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครองของนักเรียนก็เป็นส่วนสำคัญของการปรับตัว

ในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของโรงเรียนด้วยเช่นกัน โดยเมื่อเวลาผ่านไปโรงเรียนของมิชชันนารีได้เติบโตขึ้นและเด็กนักเรียนเหล่านั้นก็มาจากครอบครัวที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ได้เป็นแต่เพียงครอบครัวของคริสต์เตียนพื้นเมืองดังเช่นในอดีต ทำให้ในหลายๆ ครั้งผู้ปกครองของนักเรียนเหล่านั้นไม่ได้เข้าใจหรือไม่ได้ให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาที่มีการปฏิบัติอยู่ในโรงเรียนของมิชชันนารีเป็นกิจวัตรประจำวัน เช่น การสวดนมัสการในตอนเย็น ซึ่งในภายหลังผู้ปกครองบางคนได้มีการกล่าวถึงการสวดนมัสการในช่วงเย็นหลังเลิกเรียนว่าควรจะอนุญาตให้มีการยกเว้นไม่ต้องสวดนมัสการตอนเย็นสำหรับเด็กที่ไม่ใช่คริสต์เตียน (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2469) ซึ่งทั้งนี้ไม่ปรากฏว่าโรงเรียนอนุญาตให้ยกเลิกการสวดนมัสการช่วงเย็นของนักเรียนที่ไม่เป็นคริสต์เตียนหรือไม่ เนื่องจากในเวลานั้นพ่อครูแฮร์ริสซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่เดินทางไปต่างประเทศ จึงไม่อาจที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งใดได้ จะต้องรอให้พ่อครูกลับมาเสียก่อน แต่การแสดงความคิดเห็นในประเด็นเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่ให้ความสำคัญของผู้ปกครองที่มีต่อพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาที่ถือปฏิบัติกันอยู่ในโรงเรียน ซึ่งส่งผลต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ทางคริสต์ศาสนาของมิชชันนารีในโรงเรียนเช่นกัน

ปัจจัยในด้านของเศรษฐกิจของโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีนั้นต้องยอมประนีประนอมต่อความเป็นพื้นเมืองเช่นเดียวกับการนำหลักสูตรของสยามมาใช้ในการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะการที่โรงเรียนของมิชชันนารีนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการเก็บค่าเล่าเรียนทำให้ในทางหนึ่งนักเรียนเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนกับลูกค้าของโรงเรียนไปโดยปริยาย และไม่ใช่แต่เพียงค่าเล่าเรียนเท่านั้นที่โรงเรียนมีการเรียกเก็บจากเด็กนักเรียน ในหลายครั้งโรงเรียนของมิชชันนารีก็ได้ขอความร่วมมือจากนักเรียนในการช่วยกันบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนในด้านต่างๆ เช่น การให้ครูไปเรียไ้เงินจากนักเรียนในชั้นต่างๆ เพื่อซื้อเก้าอี้ใบสเถใหม่ โดยให้พวกครูประจำชั้นนั้น “พยายามพูดให้นักเรียนเข้าใจและชักจูงเขาให้มีใจที่จะช่วยเหลือ” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2474) ดังนั้นการเทศนาโดยการตีเตียนหรือการเปรียบเทียบกับพุทธศาสนา หรือการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในรูปแบบอื่นซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นกับเด็ก และผู้ปกครองที่ไม่ใช่คริสต์เตียนนั้นจึงไม่เป็นผลดีต่อโรงเรียนในขณะนั้น ตลอดจนการบังคับให้ร่วมพิธีทางคริสต์ศาสนา เช่นในกรณีของการเข้าฟังเทศน์โบสถ์วันอาทิตย์ จากเดิมที่นักเรียนทุกคนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปริญญาจะต้องเข้าฟังพระธรรมเทศนาที่โบสถ์ในวันอาทิตย์ และจะมีการเช็คชื่อนักเรียนในการเข้านมัสการและนักเรียนที่ไม่มาจะต้องมีจดหมายลาจากผู้ปกครองเท่านั้น ในภายหลัง

กิจกรรมทางศาสนานี้ได้เปลี่ยนจากการบังคับเป็นความสมัครใจ อันจะเห็นได้จากบางตอนของบันทึกการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ เมื่อวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ. 1932 ความว่า

“การประชุมนมัสการในวันอาทิตย์ตอนบ่าย ซึ่งเป็นธรรมเนียมของโรงเรียนมานานแล้วนั้น คณะกรรมการเห็นว่าไม่ควรจะยกเลิก แต่จะบังคับเฉพาะนักเรียนที่เป็นคริสต์เดียนเท่านั้น. ส่วนนักเรียนที่ไม่เป็นคริสต์เดียนนั้นทางโรงเรียนจะเชิญเขา” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2475)

การที่โรงเรียนต้องพึ่งพาด้านการเงินกับค่าเทอมและความช่วยเหลือจากนักเรียนในบางครั้งในรูปของการบริจาคหรือการเรียกรไทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีนั้นจะต้องประนีประนอม และผ่อนปรนในเรื่องของกิจกรรมทางศาสนากับนักเรียนที่ไม่ใช่คริสต์เดียนเหล่านี้เป็นอย่างมากจากเดิมที่เคยเข้มงวดและเคร่งครัด

4. การต่อรองทางอุดมการณ์ของมิชชันนารีในโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่

4.1 การปลูกฝังความเป็นตะวันตก

ในขณะที่กิจกรรมทางคริสต์ศาสนาและการเผยแพร่ศาสนาเกิดการตั้งคำถามถึงเนื้อหา รวมถึงความจำเป็นอย่างยิ่ง จากนักเรียนและผู้ปกครองในลักษณะที่ค่อนข้างต่อต้านและเปิดเผย แต่ในอีกส่วนหนึ่งของความเป็นคริสต์เดียนที่มิชชันนารีได้พยายามที่จะปลูกฝังและขัดเกลาอุปนิสัยแบบตะวันตกให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนของตนนั้น กลับไม่มีปฏิกิริยาที่ต่อต้านกฎระเบียบเหล่านี้อย่างเปิดเผย และเป็นสิ่งที่เด็กนักเรียนสามารถที่ยอมรับและปรับตัวกับกฎระเบียบเหล่านี้ได้มากกว่ากิจกรรมทางศาสนา ซึ่งความเป็นตะวันตกเป็นส่วนหนึ่งของจุดมุ่งหมายในการสร้างสังคมคริสต์เดียนที่สมบูรณ์ตามอุดมการณ์ของความเชื่อในเรื่องอาณาจักรของพระเจ้า โดยพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของจะเผยพระองค์เมื่อโลกมนุษย์ก้าวขึ้นสู่สังคมที่อารยะ (ประสิทธิ์พงศ์อุดม, 2533, น. 171) และชาวคริสต์ที่สมบูรณ์ก็คือชาวคริสต์ที่เพียบพร้อมไปด้วยคติทางคริสต์ศาสนาและการปฏิบัติตัวอย่างชาวตะวันตก ดังนั้นการสลายความเป็นพื้นเมืองออกจากตัวของเด็กพื้นเมืองและประกอบสร้างความเป็นตะวันตกหรือความเป็นสมัยใหม่ลงไปแทนผ่านกฎระเบียบ ข้อบังคับ จึงเป็นหนึ่งภารกิจที่สำคัญของโรงเรียน

การที่นักเรียนไม่ได้แสดงออกถึงปฏิกริยาที่ต่อต้านอย่างเปิดเผย ก็ใช่ว่านักเรียนที่เป็นเด็กพื้นเมืองจะรับเอาวัฒนธรรมหรืออุปนิสัยแบบตะวันตกมาทั้งหมด นักเรียนที่เป็นเด็กพื้นเมืองเหล่านี้ก็ยังคงมีการต่อรองและรักษาความเป็นพื้นเมืองเอาไว้ในอาณาบริเวณที่เป็นส่วนตัวและไม่เป็นทางการของชีวิตในโรงเรียนด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือกฎระเบียบต่างๆ ของโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการสร้างอุปนิสัยแบบตะวันตกให้เกิดขึ้นแก่เด็กนักเรียนของโรงเรียน และสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่างมากกับวิถีชีวิตประจำวันที่นักเรียนคุ้นเคย ดังนั้นการบังคับด้วยกฎระเบียบเหล่านี้จึงไม่อาจที่จะกลบ หรือเข้ามาแทนที่สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของนักเรียนได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยความเป็นท้องถิ่นจะมีการเล็ดลอดออกจากการกดทับเหล่านี้และแสดงตัวอยู่ในอาณาบริเวณที่เป็นส่วนตัวของนักเรียนอยู่เสมอ

4.2 เครื่องแบบและลำดับชั้นทางวัฒนธรรม

ตัวอย่างในเรื่องของเครื่องแบบนักเรียนของโรงเรียนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบท้องถิ่นที่แสดงตัวอยู่ในอาณาบริเวณส่วนตัวได้เป็นอย่างดี ซึ่งทางโรงเรียนของมิชชันนารีในช่วงเวลานั้นได้ตั้งกรรมการเครื่องแบบเพื่อพิจารณาเรื่องเครื่องแบบนักเรียนอย่างจริงจัง และการกำหนดให้ใส่เครื่องแบบอย่างเป็นทางการ โดยเครื่องแต่งกายนักเรียนของโรงเรียนปรีณสรอยแยลส์จะสวมเครื่องแบบกางเกงขาสั้นแค้เข้า เสื้อเชิ้ตสีขาวแขนสั้น ผูกคอด้วยผ้าสีเหลี่ยมพับครึ่งสีน้ำเงินเหมือนลูกเสือ สอดชายเสื้อเข้าในกางเกง คาดเข็มขัดและสวมหมวกหนีบ ส่วนครูนั้นจะต้องนุ่งผ้าม่วงในโอกาสพิเศษ (ปรีณสรอยแยลส์วิทยาลัย, 2499, น. 57) และสำหรับในงานเทศกาลสำคัญหรือในโอกาสพิเศษอื่นๆ นักเรียนจะต้องใส่เครื่องแบบพิธีการ โดยนักเรียนจะต้องใส่ชุดราชปะแตนแทนการใส่เสื้อเชิ้ต ในลักษณะของการใส่กางเกงขาสั้นสีน้ำเงิน เสื้อนอกแบบราชปะแตนสีขาว แขนยาว คอปิดติดแถบน้ำเงิน-ขาว สวมหมวกหนีบสีน้ำเงิน-ขาว

ถึงแม้จะมีการกำหนดเครื่องแบบของนักเรียนที่ใช้สำหรับใส่มาโรงเรียน แต่ก็เป็นเรื่องปกติทั่วไปที่การใส่เครื่องแบบของเด็กนักเรียนนั้นไม่ค่อยจะเรียบร้อยนัก แต่ปัญหาในเรื่องการแต่งกายที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มิชชันนารีไม่พอใจก็คือการที่เด็กนักเรียนของโรงเรียนนั้นแต่งกายด้วยชุดของท้องถิ่น ซึ่งสำหรับนักเรียนตึกที่อาศัยกิน-นอนอยู่ที่โรงเรียนด้วยนั้นจึงไม่อาจที่จะใส่เครื่องแบบนักเรียนได้ตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน โดยช่วงเวลาหลังเลิกเรียนที่ไม่มีการเรียนการสอนตามปกติทั่วไป การแต่งตัวจึงไม่จำเป็นที่จะต้องใส่เครื่องแบบนักเรียน และนักเรียนก็มักจะนิยมใส่เครื่องแต่งกายของท้องถิ่นในช่วงเวลาเหล่านี้ ซึ่งสำหรับมิชชันนารีนั้น

ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมเป็นอย่างมาก โดยความไม่พอใจของมิชชันนารีที่นักเรียนของตนใส่เสื้อผ้าของท้องถิ่นนั้น ได้ปรากฏในบันทึกการประชุมครูบางตอนได้กล่าวถึงปัญหาการแต่งตัวของเด็กนักเรียนเหล่านี้ที่ดูแล้วไม่สมควร ว่า

“มีนักเรียนตึกหลายคน มักชอบนุ่งโสร่ง แล้วเดินเฟิ่นฟ่านในบริเวณโรงเรียน เห็นว่าไม่สมควร จึงให้ครูประจำตึกได้ห้ามเด็กไม่ให้ใช้ต่อไป”
(หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2472)

“ท่านหม่อมอาจารย์ได้ตักเตือนในการใช้กางเกงจีน คือ ขอให้ครูเลือกใช้ให้ถูกต้องตามเวลาและสถานที่ ตามที่ปรากฏอยู่เดี๋ยวนี้ มักมีเด็กและครูใช้กางเกงจีนสวมไปเที่ยว ตามในเมือง ดูไม่เป็นการเหมาะ” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ MS-77 วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2472)

จากข้อความในข้างต้นจะเห็นได้ว่าเครื่องแต่งกายที่นักเรียนกิน-นอนมักนิยมใช้นุ่งกันในช่วงหนึ่งก็คือโสร่ง และกางเกงจีน โดยสำหรับกางเกงจีนนั้นก็ยังเป็นที่ยอมรับในหมู่ครูของโรงเรียนด้วย ซึ่งการแต่งกายในลักษณะนี้เป็นการแต่งกายตามปกติของคนพื้นเมืองทั่วไปในขณะนั้น และจะเห็นได้ว่าการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวเป็นการแต่งกายในช่วงเวลาหลังเลิกเรียน เพราะไม่มีการเรียนการสอน นักเรียนจึงสามารถสวมโสร่งเดินเฟิ่นฟ่านอยู่ในโรงเรียนได้ ตลอดจนสามารถสวมกางเกงจีนเข้าไปเที่ยวในเมืองได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการแต่งกายในลักษณะนี้เป็นการแต่งกายที่มักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาส่วนตัวนอกเหนือจากเวลาเรียนที่โรงเรียนกำหนด แต่จากบางส่วนของบันทึกการประชุมครูที่ยกมาก็จะเห็นได้ว่าเครื่องแต่งกายแบบพื้นเมืองทั้ง 2 แบบนี้ แม้แต่ในช่วงเวลาหลังเลิกเรียนที่เป็นเวลาส่วนตัวก็เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เป็นสิ่งที่ไม่สมควร เป็นปัญหาสำหรับมิชชันนารี และเป็นพฤติกรรมที่จะต้องถูกแก้ไข

การแต่งกายในโรงเรียนของมิชชันนารีนั้นแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ ได้แก่ การแต่งกายแบบพิธีการ การแต่งกายแบบสามัญ และการแต่งกายแบบไม่เป็นทางการ โดยการแต่งกายในแบบต่างๆ เหล่านี้ ลักษณะของการแต่งกายที่ปรากฏก็จะแตกต่างกันออกไป ได้แก่ การแต่งกายแบบพิธีการนั้นจะเป็นการแต่งกายด้วยชุดที่มีองค์ประกอบของความเป็นสยาม เช่น ชุดราชปะแตน ในขณะที่การแต่งกายแบบสามัญที่เป็นเครื่องแบบนักเรียนจะเป็นการแต่งกายด้วยชุดที่มีองค์ประกอบของตะวันตก เช่น เสื้อเชิ้ต และการแต่งกายที่ไม่เป็นทางการจะเป็นการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองไม่ว่าจะเป็นโสร่งหรือกางเกงจีน ซึ่งถึงแม้ว่าเราจะเห็นถึงลักษณะ

ของการแต่งกายที่หลากหลายที่ปรากฏ แต่ความหลากหลายเหล่านี้ไม่ได้ถูกให้ความสำคัญหรือมีคุณค่าในระนาบเดียวกัน แต่มันถูกจัดลำดับความสำคัญในระดับแนวคิดที่มีคุณค่าแตกต่างกัน และความสำคัญที่ต่างกันของเครื่องแบบในวาระต่างๆ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างสยามและท้องถิ่น ซึ่งมีชนนารีเป็นตัวกลางในการจัดการและตอกย้ำให้ความไม่เท่าเทียมกันนี้ทำงานอยู่ในโรงเรียน เช่น การกำหนดว่าอะไรคือคุณค่าที่ควรส่งเสริม และอะไรคือสิ่งที่ไม่เหมาะสม ซึ่งในประเด็นนี้การแต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียนทั่วไปของโรงเรียนซึ่งเป็นภาพตัวแทนของตะวันตก เป็นรูปแบบที่มีชนนารีใช้เพื่อสร้างให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตกในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นหนึ่งในอุดมการณ์ทางศาสนา และในขณะเดียวกันเครื่องแบบของสยามถูกทำให้เป็นสิ่งที่พิเศษเหนือขึ้นไปกว่าเครื่องแบบตามปกติ ในลักษณะของเครื่องแบบพิธีการที่จะใช้สำหรับงานสำคัญๆ และได้รับการส่งเสริมให้ใส่ในวาระโอกาสพิเศษต่างๆ และเป็นลักษณะในการยอมรับถึงอำนาจของสยามที่มีเหนือมิชชันนารีในเชิงใหม่ แต่ในทางกลับกันเครื่องแบบของท้องถิ่น เช่น โสร่ง หรือ กางเกงจีน กลับกลายเป็นรูปแบบที่ได้รับการปิดกั้นและปฏิเสธเป็นอย่างมากตลอดจนรองเท้าแตะ (หोजดหมายเหตุมหาพิชัยพลายพ MS-77 วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2475) โดยแม้แต่การใส่เดินอยู่ในโรงเรียนหลังเลิกเรียน หรือการใส่ไปในเมืองซึ่งเป็นเวลาส่วนตัวก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับมิชชันนารี ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของการปฏิเสธและการกดทับความเป็นท้องถิ่นในโรงเรียนของมิชชันนารีอย่างชัดเจน แต่กระนั้นจากบางตอนของบันทึกการประชุมในข้างต้นก็แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองทั้งโสร่งและกางเกงจีนของนักเรียนซึ่งเป็นการที่ความเป็นท้องถิ่นในขณะนั้น ยังถูกรักษาเอาไว้ในอาณานิคมส่วนตัวของนักเรียน อันเป็นอาณานิคมที่วิถีชีวิตของนักเรียนยังคงมีการเชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิตทางสังคมท้องถิ่นภายนอกและไม่ได้สูญสลายไปเพียงเพราะการบังคับจากกฎเกณฑ์ของโรงเรียน

บรรทัดฐานของสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารีนั้น มีจำนวนมากเป็นลูกหลานของพ่อค้า คหบดี ในเขตเมืองซึ่งพ่อค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่เริ่มที่จะมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น และต้องการที่จะให้ลูกหลานของตนได้ศึกษาเล่าเรียน (วัชร สันธูประมา ใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, บรรณาธิการ. 2533, น. 21) ตลอดจนบุตรหลานของเจ้านายพื้นเมือง หรือแม้แต่มบุตรหลานของข้าราชการสยามในเชิงใหม่ ทำให้เมื่อเด็กนักเรียนจากครอบครัวเหล่านี้เข้ามาเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารีบรรทัดฐานของคริสต์เตียนที่ปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ ซึ่งแตกต่างจาก

ท้องถิ่นได้กลายเป็นบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของชนชั้นกลางเหล่านี้ในเวลาต่อมา เป็นจริงของชนชั้นกลางในเมืองซึ่งในขณะนี้เราจะเห็นถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมในโรงเรียนของมิชชันนารีที่มีการผสมผสานกันด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง และองค์ประกอบเหล่านั้นก็แสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนของชนชั้นหรือกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมเชียงใหม่ที่ได้ถูกจัดลำดับเอาไว้ภายใต้การจัดเรียงจัดวางทางอัตลักษณ์ในโรงเรียน ดังนั้นถึงแม้ว่าคุณค่าของความเป็นท้องถิ่นจะยังคงดำเนินต่อไปในอาณาบริเวณของพื้นที่ส่วนตัวของนักเรียนพื้นเมือง แต่สิ่งเหล่านี้ก็ถูกแสดงออกอยู่ในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องอยู่กับความสัมพันธ์ทางอำนาจของโครงสร้างทางการเมืองระหว่างสยามและเชียงใหม่

5. สรุป

โรงเรียนของมิชชันนารีเป็นหนึ่งในกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐที่มีความผสมผสานกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ทั้งองค์ประกอบที่เป็นสยาม องค์ประกอบที่เป็นตะวันตก และองค์ประกอบที่เป็นท้องถิ่น กล่าวคือในอาณาบริเวณโรงเรียนของมิชชันนารีนั้น ถึงแม้อำนาจจากสยามจะแผ่ขยายและเข้ามามีบทบาทต่อโรงเรียนของมิชชันนารีไม่ว่าจะเป็นปฏิบัติการผ่านการควบคุมหลักสูตรได้อย่างเบ็ดเสร็จ หรือในอาณาบริเวณของกฎระเบียบ บรรทัดฐานทางจริยธรรมของโรงเรียนที่องค์ประกอบของสยามและองค์ประกอบของตะวันตกสามารถที่จะมีปฏิบัติการทางอุดมการณ์ร่วมกันและพยายามที่จะเก็บกดปิดกั้นองค์ประกอบของท้องถิ่นที่อยู่ในอาณาบริเวณส่วนตัวไม่ให้เผยตัวออกมา เป็นการผสมผสานที่องค์ประกอบต่างๆ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยองค์ประกอบของสยามจะถูกให้ความสำคัญและถูกเชิดชูขึ้นสูงสุดในฐานะของความเป็นพิธีการและความเป็นทางการ และในส่วนขององค์ประกอบที่เป็นตะวันตกนั้นจะมีตำแหน่งอยู่ตรงกลางเป็นสิ่งที่มีการปฏิบัติการอยู่ในอาณาบริเวณสาธารณะของกิจกรรมและชีวิตประจำวันในโรงเรียน เป็นค่านิยมที่ควรปฏิบัติตามเคยชิน และในที่สุดท้ายองค์ประกอบของท้องถิ่นจะอยู่ในอาณาบริเวณที่เป็นส่วนตัวของครูพื้นเมืองและนักเรียน และอยู่ระดับล่างสุดของความสัมพันธ์นี้ เป็นองค์ประกอบที่ถูกเก็บกดปิดกั้นในรูปของสิ่งที่ไม่เหมาะสม และไม่สมควร ทั้งจากโรงเรียนและรัฐ ซึ่งความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ต่างๆ ลักษณะนี้ ในโรงเรียนของมิชชันนารีได้จำลองให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่าง สยาม มิชชันนารี และคนพื้นเมือง ในบริบทของสังคมเชียงใหม่ด้วยเช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2530). *การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ: อดีต-ปัจจุบัน*.

กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

ปริญศรีรอยแยลส์วิทยาลัย. (2499). *ปริญศรีรอยแยลส์ 80 ปี*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ช้างเผือก.

ปริญศรีรอยแยลส์วิทยาลัย. (2006). *ตามรอย 120 ปี P.R.C.*. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). *การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411*. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2544). *ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิบูลย์ ทานุชิต. (2528). *การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2442-2476*. (การศึกษามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

บทความภาษาไทย

วัชร สีนุประมา. (2533). *ภาษาที่ใช้สอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง*. ใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม (บก.). *ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย : รวมบทความชุดที่ 1*. เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

เอกสารชั้นต้นภาษาไทย

กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ศ. 2/10. พระบรมราชโบายการเล่าเรียนเมืองเชียงใหม่ สำเนาที่ 24/1589. วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124

กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม. 58/44. รายงานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำเนาที่ 14/70. วันที่ 4 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. MS-77. รายงานการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย. เล่มที่ 1.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. MS-79. สมุดหมายเหตุรายวันของ P.R.C.. เล่มที่ 1.
หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. สิริกิตติสัปดาห์. มีนาคม 1917.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Craig Calhoun. (1997). *Nationalism*. Buckingham: Open University Press.

Louis Althusser. (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Trans. Ben Brewster. Modern Reader New York: Monthly Review Press.

Michael W. Apple. (1995). *Education and Power*. New York: Routledge.

Michael W. Apple. (1979). *Ideology and Curriculum*. London: Routledge.

Partha Chatterjee. (1993). *The Nation and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*, Princeton Studies in Culture/Power/History. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

บทความภาษาอังกฤษ

Michael W. Apple. (1976). Curriculum as Ideological Selection. *Comparative Education Review*, Vol. 20 (No. 2)